

KEELETOIMETAJATE ELUKUTSEPÄEV

7. veebruaril 2014 toimus Tartu Ülikoolis Eesti Keeletoimetajate Liidu ja Emakeele Seltsi koostöös keeletoimetajate elukutsepäev. Ettekandeid oli viis. Annika Kilgi meenutas toimetamise juuri, Mihkel Möisnik kõneles keeletoimetamisest kirjastuse vaatevinklist, Helen Kõrgesaar tööst vabakutselisena, tudengid Mari-Liis Mürsepp ja Maarja Valk tulevaste keeletoimetajatena ning Jaanus Vaiksoo autorina.

Annika Kilgi avaettekannet „Toimetamise juured” rääkis toimetamisest XVII sajandil. Lähemalt tutvustati kirikuraamatute ja piiblikatkendite tekste, kust oli näha, et iga trüki erinevus peegeldab keeleideaali muutumist. Osa redigeerijaid lähtus saksapärasest traditsioonist, teised lähendasid kirja-keelt rahvakeelele, nt polnud *saama*-tulevikku, *saama*-passiivi, korrastatud oli eitus, ei kasutatud suurtähti nimisõnades, ei lähtunud saksa keelereegleist ega traditsioonidest. Huvitavad on põhjakeelse Uue Testamendi käsikirjade redigeerimise näited, ehkki pole teada, kuidas selliste parandusteni jõuti. Erand on Vana Testamendi mustand 1720–1730-ndatest, kus tutvustatud on 15+7 eri käekirja. Seega oli ametis üle 20 kirjapanija, põhiliselt Põhja-Eesti pastorid, kooliõpetajad jt, toimetajakäekiri on Thor Helle oma, kes oli tänapäeva mõistes peatoimetaja. Ta oli erakordselt keeleandekas, näiteks *saama*-tuleviku toimetis ta alati välja, samuti *võtma*-konstruktsiooni. *ma*- ja *da*-infinitiivi kasutus kõikus. Thor Helle toimetis vastavalt rahvakeelele ja see ühtib tänapäeva keelega. Selgelt on näha kolm-neli redigeerimisetappi: algne tõlketekst, toimetajate

parandused mustandkäsikirjas, eraldi lehtedel paranduste loetelu, puhtandkäsikiri; pärast seda trükikäsikiri, kus lõplikud parandused on trükipoognates sisse viidud. Esineja näitas huvitavaid parandusi toonastest käsikirjadest, kus algset teksti on rohkete parandustest seast lausa raske välja otsida. Toimetamist peeti vastutusrikkaks tööks, Jumala sõna pidi olema heas keeles ning töö jätkus ka kõige raskematel aegadel. Keeruliseks muutis töö lähte- ja sihtkeele erinevus, eesti keele varieeruvus ja toimetajate eriarvamused.

Mihkel Möisniku ettekanne „Toimetaja: ettur või lipp” andis keeletoimetamise erialast kirjastuse vaate, tuues paralleeli malemänguga: palju tegelasi ja käike ning vastasmängijaid (loodusõnnetused, tõved, trükiveakurat ehk kokku nn kuri saatust). Etturi ja lipu vahele jääb veel palju tegelasi. Kuningas on autor ja tema kaitseks on hulk seadusi, kirjastus teeb palju, et teda kaitsta. Kes on aga toimetaja-keeletoimetaja? Tänapäeval on ametid sageli kokku sulanud, v.a siis, kui on tegu spetsiifiliste valdkondadega, nt ajalugu, reaalteadused, kus spetsialist on toimetaja, filoloog on keeletoimetaja. Tegelikult on aga enamasti üks autor, üks tõlkija, üks toimetaja ning täiendava erialaspetsialisti üle otsustab kirjastus.

Esineja andis keeletoimetajatele neli soovitusi. Esiteks: loe kirjandust, eriti ilukirjandust, et laiendada üldist silmaringi. Kahetsusväärset palju toimetajaid ei ole piisava lugemusega, ehkki keeleliselt ollakse suhteliselt heal tasemel. Tõlkija ja toimetaja peavad mõtlema nii, nagu autor on mõelnud, või isegi nii, nagu autor oli tahtnud mõel-

da, aga ei suutnud. Kirjastus usaldab toimetajat, kuid esmalt tuleb mõista, kas toimetaja suudab teksti korda teha. Autorid/tõlkijad teevad pahatihti kehva tööd, toimetaja peab suutma kiiresti öelda, kas tekst on kordatehtav, vastasel juhul annab kirjastus sellise töö autorile tagasi.

Teiseks: usalda autorit/tõlkijat tema töös. Tema vastutab oma teksti eest, tal on oma keeleteadmine. Ilukirjanduse puhul ei ole ÕS absoluut, vaid abivahend, sest muidu sarnaneks meie ilukirjandus raamatupidamisreeglitega. Tuleb püüda autorit usaldada, samas ei tohi toimetaja unustada, et tal on rohkem võimu, kui arvata võiks. Mida kogenum autor-tõlkija, seda avatum on ta tavaliselt toimetamisele. Ka mujal maailmas on suurte autorite tekste väga põhjalikult toimetatud. Siiski ei saa toimetaja teha suuri sisulisi muutusi ilma autori-ga läbi rääkimata.

Kolmandaks: kontrolli. On palju toetavaid masinprogramme, mida peaks alati kasutama. Üleandmise hetkel peab tõlkija olema veendunud oma teksti headuses, sama käib ka toimetaja ja keeleteoimetaja kohta. Seega on vaja suhelda autoriga, tõlkijaga, spetsialistiga.

Neljandaks: räägi. Tõlkega on lihtsam, vaja on saada samaväärse „hinge-ga” tekst. Autoriga oleks aga vaja otse rääkida.

Nende nelja soovitusel toel saab toimetajast malelual lipp ning see meeldib nii autorile, kirjastajale kui ka lugejale. Kui lipu positsioon on käes, siis ei tohi seda kurjasti kasutada, sest mitte kellelgi ei ole alati ja igas asjas õigus.

Helen Kõrgesaar tõi oma ettekandes „Igaühele oma ehk keeleteoimetaja tööst vabakutselise pilguga” välja ameti plus-sid ja miinused. Plussid: võimalus oma töögraafikut ise kujundada, mis nõuab aga enesedistsipliini. Võimalus töötada põhitöö, õpingute, pere kõrvalt. Tuleb aega oskuslikult kasutada, nii võidavad ka pereliikmed. Amet võimaldab ühitada töö ja hobi. Miinused: ei ole puhkust

ega puhkusetasusid, kehtivad sotsiaal-kindlustust, sageli tööd kuhjuvad mitmesugustel põhjustel. Majanduslikus mõttes on amet ebakindel, peab olema hea eelarvestaja. Puuduvad suhted töökaaslastega, ehkki paljude jaoks võib privaatsus olla ka pluss. Keeleteoimetaja ametis tuleb ennast kehtestada, ei tohi lasta ennast ära kasutada tasuta tööd tehes.

Üliõpilased Mari-Liis Mürsepp ja Maarja Valk tutvustasid esmalt keeleteoimetamise õpetamise tausta Tartu Ülikoolis. Vältimaks Tallinna Ülikooliga dubleerimist mindi 2012/13. õppeaastal üle uuele süsteemile: eesti keele eriala spetsialiseerumisena saab valida kas eesti keele struktuuri ja varieerumise või eesti keele hoolde. Esinejad tõdesid, et pärast õpinguid ei olda veel päris valmis keeleteoimetajad, kuid keeleliselt andekad ja töökad-visad leiavad kindlasti tööd. Karjäärivõimalusi pakuvad tõlkebürood, kirjastused, meediaväljannete toimetused, institutsioonid (ministriumid, õppeasutused), saab luua oma ettevõtte või olla vabakutseline. Keeleteoimetaja on kui detektiiv (uurija-täpsustaja), timukas (jäik lahendaja), ämmaemand (õrnalt õigele rajale juhtija), läbirääkija, ettevõtja, turundaja.

Esinejad olid korraldanud küsitluse keeleteoimetamisest huvitatud TÜ üliõpilaste seas: kuidas seda elukutset hinnatakse, miks seda õpitakse ja kas tulevikus soovitakse just keeleteoimetajana tööd leida. Tulemus oli ootuspärane: enne õpinguid arvati, et keeleteoimetaja parandab komasid, on korrektor, on hea keeleteoimetaja. Õpingute ajal olid seisukohad aga võtmes, et peab pidevalt juurde õppima, kasutama teatmeteoseid, tundma eri tekstiliike, oskama end majandada, olema hea suhtleja, valdama võõrkeeli, olema laia silmarin-giga. Märgiti ka seda, et keeleteoimetaja töö võiks olla rohkem hinnatud ja stabiilsem, ning toodi välja ka arvutatud tingitud terviseprobleemid. Kel vähem töökogemusi, pigem kahtlevad elukut-

ses või kaaluvad muid töövõimalusi, kel aga kogemus olemas, soovivad aina rohkem jätkata samal teel. Üldiselt on õpinguid peetud väga kasulikuks. Keeletoimetajaks õpitakse sellepärast, et selles ametis on võimalus olla loominguine, saab kodus töötada, eri tekstide toimetamine annab uusi teadmisi, kaasneb missioonitunne: tekstid muutuvad paremaks, keele ja grammatika väljendusvahendid on huvitavad.

Jaanus Vaiksoo rääkis oma ettekandes „Kõigil on alati õigus” toimetaja ja autori suhetest. Ise on ta olnud mõlemal poolel. Autorina üllitanud lasteraamatuid, kirjandusloolisi artikleid, õpikuid, tõlkinud saksa keelest. Toimetajatöö on olnud ajutine, kuid vajalik kogemus, et autorina mõista toimetajat. Vaiksoo on veendunud, et toimetaja on autorile eluliselt vajalik, sest ka kogenud filoloogina ei ole autoril võimalik ise oma teksti hästi toimetada. Ka parandustest punane käsikiri võib olla hea tekst. Kui parandustesse süveneda, siis on näha, et toimetajal oli õigus! Ta loeb teksti

teise pilguga, näeb asju teisiti kui autor. Toimetaja peab kindlasti ise tekste armastama, tal peab olema hea keeletaju, et ei nulliks autori teksti. Hea toimetaja peab olema autori suhtes aus ja otsekohene. Paranduste kaudu autor ja tõlkija õpivad, arenevad, saavad tagasisidet. Autor peab mõistma, et toimetaja aitab kaasa parema teksti sünnile, mitte ei nori. Kirjutamistöö ja toimetajatöö ei ole oma positsioonide ärakasutamine. Tegelikult on see sallimine, koostöö – mõlemal on oma vaatenurgast õigus. Peaesmärk on ju see, et loodud teos oleks lugejale mõnus! Esineja tutvustas lähemalt Koolibri kirjastuse aabitsa sündi (1. tr 2005, 2. tr 2012, toimetaja Margit Ross).

Elukutsepäeva lõpetas Egle Pulle-ritsu juhitud arutelu, kõne all olid keeleteoimetaja ja autori suhted ning selge kantseliidivaba tekst.

KILLU PALDROK